

AİLE KURUMU ÇERÇEVESİNDE TÖRE ve NAMUS CİNAYETLERİ

Berivan VARGÜN - Üzeyir TEKİN***

ÖZET

Bu çalışmada, bireyi toplumsal yaşama hazırlayan ve bireyin sosyalleşmesinde anahtar bir rol üstlenen “aile kurumu” çerçevesinde; ülkemizde bir şiddet türü olarak “Töre ve Namus Cinayetleri”ne bakış açısının neler olduğu ve hangi sosyal dinamiklerin bu şiddet türünü tetiklediği incelenmiştir.

Toplumumuzda namus ve şeref kavramına ilişkin pek çok değer yargısı bulunmakta, bu kavrama ait değer ve tutumlar ise kültürün farklı yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada namus kavramının, toplumda yaşama şeklini belirleyen bir kültür değeri olarak algılanmasına, töre ve namus cinayetlerinin devam etmesinin toplumsal dinamiği olarak öldürme eylemleriyle korunmak ve yüceltilmek istenen kolektif bir algılama biçimi olan namus ve şeref olgusuna dikkat çekilmektedir.

Aile içi şiddetin algılanması ve tanımlanmasının, toplumun ve bireylerin kültürel değerleri üzerine şekillendiği gerçeğinden hareketle töre ve namus cinayetlerine ilişkin cezaların arttırılmasının veya yükseltilmesinin bu fiilleri işleyen veya işleyecek kişiler üzerinde yeterince caydırıcı etki yaratmamasından, töre ve namus cinayetleri de dâhil kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik eğitim ve bilinç arttırma faaliyetlerinde, yaşanan kültürel değerlerden hareket edilmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir.

* Dr., Sosyal Antropolog. navireb1@hotmail.com

** Üzeyir Tekin, Ankara Üniversitesi Sos.Bil.Enst. Doktora Öğrencisi. uzeyirtekin@gmail.com

Daha öncede söylediğimiz gibi geleneksel kalıplarla belirlenen namus anlayışı toplumsal ve bireysel varoluş anlamına gelmekte ve adam öldürme suçuna toplumun gösterdiği tepki, öldürme nedenine bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda çalışmanın sonuç bölümünde özellikle töre ve namus cinayetleriyle mücadelede genellikle “sonuç” odaklı çalışmalar yapılmasına dikkat çekilmekte bunun yerine uzun soluklu, önleyici, duyarlılık artırıcı bilinçlendirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Töre ve Namus Cinayetleri, Şeref, Aile Kurumu, Şiddet, Kadın Cinayetleri.

GİRİŞ

Aile sosyolojik olarak tüm toplumlarda en başat toplumsal kurumdur. Bireyin temel sosyalleşme perspektifi ve yetişme biçimi tamamen “aile kurumu” içinde biçimlenir. Bireyi sosyal yaşamda görünür kılan tüm roller, alışkanlıklar ve tutumlar aile içinde öğrenilir. Bireyin yaşamında aile adeta bir eğitim kurumudur. Biz doğarken bir aile içinde doğarız ve daha sonraki süreçlerde de toplumsal bir varlık olarak neyi, nerde, nasıl yapıp edeceğimizi kutsal aile kurumu içinde öğreniriz.

Aile hemen hemen tüm toplumların ortak ana kurumudur. Toplum olarak adlandırdığımız tüm milletlerin sosyolojik tabanlarını belirleyen ‘aile’ dinamik bir yapıya sahip olduğu gibi geçmiş ve gelecek hafızalarını da kendi içinde barındıran bir kurumdur.

Aile aynı zamanda bireyin yaşamında en önemli kültür aktarıcısıdır. Bireyin yaşamını belirleyen ana faktörler aile içinde öğrenilir ve sonraki nesillere aktarılır. Birey kültürel kodlarını, dini görev ve ödevlerini, ahlaki erdemlerini, gelenek ve göreneklerini aileden alır.

Bu çalışmada, bireyi toplumsal yaşama hazırlayan ve bireyin sosyalleşmesinde anahtar bir rol üstlenen “aile kurumu” çerçevesinde; ülkemizde bir şiddet türü olarak güncelliğini geçmişten bugüne koruyan “Töre ve Namus Cinayetleri”ne bakış açısının neler olduğu ve hangi sosyal dinamiklerin bu şiddet türünü tetiklediği incelenecektir.

Bizim bu çalışmadaki bir diğer amacımız; adı töre veya namus cinayeti olarak “ılımlaştırılan ya da masumlaştırılan” bu sosyolojik olguyu, aynı zamanda da bir şiddet türü olarak görmek ve bunu başta bir insanlık suçu olan “Yaşam Hakkı” gaspı ve “Kadın Cinayet”leri başlığında yine aynı toplumun değer yargıları üzerinden incelemektir.

TÖRE VEYA NAMUS CİNAYETLERİ

Törelere, geçmişten günümüze süregelen, uyulması gereken yazısız kurallar topluluğudur, sosyal normların parçalarıdır ve bunlar kültürün başat değerleri olarak karşımıza çıkarlar. Töre, onaylanmayan tutum ve davranış ihlallerinden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının o toplum içinde kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlar ve böylece toplumca onaylanmayan davranış engeller, yasaklanmamış kültür örüntülerinin neler olduğuna dikkat çekerek toplumsal düzeni sağlayan kontrol mekanizması görevini yürütür. Gelenek ve değer yargılarıyla bağdaşmayan ya da onlara aykırı olan değişmeler karşısında, töre nedeniyle sergilenen tutum tepkicidir. Soyaslan, törelerin hayatın içinde, insan ile hayatın gerçekleri arasında oluşan kurallar olduğuna dikkat çeker. Bunlar sosyo-ekonomik şartlar içinde kendiliklerinden oluşur, uzun zaman yürürlükte kalırlar ve kendiliklerinden değişime uğrarlar (Soyaslan, 1999:29). Yürürlükte bulunan hukuk düzeninin ve yasaların suç saymadığı ancak töreleri zedelediğine inanılan ya da töreye aykırı sayılan davranışlar, çoğu zaman bağışlanamaz tutumlarla suç sayılıp, cezalandırılır.

Aile büyüğünün sözünü dinlememek, karşı gelmek, kız-erkek ilişkisi, kızın istediği erkekle evlenmesi gibi yasaların suç saymadığı davranışlar, törelerin yasakladığı davranışlar olduğundan, aile ve toplum tarafından suç sayılıp, cezalandırılır. Kardam, törelerin varlığını sürdürme nedenlerini açıklarken özellikle kimlik bilinci üzerinde durur. Zaman içinde yaygınlaşan töreler, belli bir dine bağlılığı olsun ya da olmasın herkes tarafından tüm toplum için geçerli ve doğal olarak uyulması gereken normlar olarak meşruiyet kazanırlar. Özellikle bir topluluğun ya da etnik grubun kendisini tehdit altında gördüğü dönemde kimliğini koruma adına varlığının önemli bir parçası olan değerlere ve törelere daha da sıkı sarılması törelerin süregelmesini sağlamaktadır (Kardam, 2004:4).

Her kültür, varlığını sürdürebilmek için kendine ait kurallar oluşturur ve bu kuralları kuşaktan kuşağa aktarma yollarını içerir. Bir kültüre özgü normlar, kişinin doğumundan ölümüne kadar süregelen eğitim süreciyle bireye aktarılır ve kültür bireyin bu değerlere ve kurallara uymasını bekler. Örnek, töreyi bir toplulukta bir yöre hakkında bireylerin uymayla yükümlü oldukları ya da uymaya zorlandıkları davranış kalıplarının ve tutumlarının tümü olarak niteler ve özellikle geleneksel kesimde ve kırsal alandaki etkinliğine dikkat çeker (Örnek, 1995:128).

Töreye uygun davranış sergilememek çeşitli yaptırımları da beraberinde getirir. Özellikle kadın denetimi odaklı namus anlayışında töreye aykırı sergilenen her davranış cezalandırılır. Feodal düzenin hakim olduğu, namus değerinin bir denetim aracı olarak görüldüğü, üretimin demografik yapıya göre belirlendiği toplumlarda; evlilik, toprak mülkiyeti ve aileler arası ilişkilerin düzenlenmesinde töre çok büyük öneme sahiptir, sosyal düzenleme aracı olarak kullanılır. Sosyal düzeni bozduğuna ya da bozacağına inanılan davranışları sergileyen kişiler cezalandırılır ve verilen cezalar kimi zaman öldürme, kimi zaman dışlama, sürgün etme, yok sayma gibi farklı yaptırımlarla ifade edilir.

Şiddetin en katı ifadesi olarak karşımıza çıkan töre cinayetleri, ataerkil toplum yapısından kaynaklanmaktadır. Mojab ve Abdo ataerkilliğin psikolojik veya kişisel bir problemden ziyade sosyal ve tarihsel bir kurum olduğu üzerine durmaktadır. Onlara göre ataerkillik; eril toplumsal cinsiyetin egemenlik uygulama sistemi veya rejimidir... Ataerkil şiddet, basitçe bir bireyden, onun düşünce yapısından veya cahilliğinden kaynaklanan bir problem olmaktan çok daha fazlasını içerir ve sistemiktir örneğin namus cinayetlerinde bir annenin, kızın, kız kardeşin ya da ailenin diğer kadın fertlerinin öldürülmesine kadınlar da katılır. Ataerkil şiddet evrensel dir, hem Doğu'da hem de Batı'da görülür (Mojab,S.; Abdo N.: 2006:3-5).

Ataerkil toplum yapısının varlığını sürdürdüğü tüm toplumlarda farklı adlar altında tanımlansa da töre/namus cinayetlerinin işlendiğini biliyoruz. Toplumumuzda namus ve şeref kavramına ilişkin pek çok değer yargısı bulunmakta bu kavrama ait değer ve tutumlar kültürün farklı yansımaları olarak özellikle töre içerisinde anlamını bulmaktadır. Özellikle namusun kadınların kontrolü aracılığıyla tanımlanması, kadına ve erkeğe atfedilen değerlerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle erkek için hoşgörülen buna karşılık kadın için yadsınan değer ve tutumların genel namus anlayışını biçimlendirdiğini söyleyebiliriz. Töre cinayetleri çok yönlü bir konu olup hukuki, psikolojik, sosyolojik, sosyal antropolojik boyutlarıyla ele alınıp incelenmelidir.

Daha önce de dediğimiz gibi kültür içinde kalıplaşan kurallara uymayan, suç işlediğine inanılan birey, çeşitli şekillerde cezalandırılır öyle ki bu durum töre/namus cinayetleri örneğinde olduğu gibi şiddetin en katı ifadesi olarak karşımıza çıkabilir. Töre/namus cinayetlerine getirilen yorumlarda olduğu gibi suçu oluşturan davranışlar kültürden kültüre farklı anlaşılmakta, aynı kültürün farklı katmanlarında ise farklı anlamlar yüklenmektedir.

nebilmektedir. Bu yönüyle suç izafi bir kavramdır. Bir toplumda suç olarak algılanmayan bir davranış başka bir toplumda suç olarak algılanabilmektedir. Bruhl'e göre bir davranışı suç yapan o davranışa ait olan bazı özellikler değildir, suçu suç yapan, toplumun o davranışı suç kabul etmesidir. Yarattığı sonuçlar ne kadar kötü olursa olsun eğer toplum o sonuçları yaratan kişiye suçlu gözüyle bakmıyorsa suç yoktur. Yani suç toplum içinde şekillenmektedir (Bruhl, 1991:285).

NAMUS VEYA TÖRE CİNAYETLERİNİN KÜLTÜREL ÜRETİMİ

Suç ve kültür ilişkisini değerlendirirken her kültürün kendi değer yargılarına göre belirli tutum ve davranışlara önem verdiğini ve bunların ihlali sonucunda meydana gelen davranış şekillerini de suç olarak kabul ettiğini unutmamak gerekir. Kültür bilimciler suç ve suçlu kavramlarının, kültür tarafından biçimlendiği gerçeğinden hareket ederler. Sosyo-kültürel değişme süreci içerisinde belli bir dönemde suç olarak tanımlanan bir davranış başka bir dönemde suç olarak değerlendirilmeyebilir. Suç sayılan belirli bir davranışa verilen ceza kültürden kültüre farklılık gösterdiği gibi aynı kültürün farklı katmanlarında da değişebilir. Sonuç olarak suç kültürel açıdan izafi bir kavramdır ve içinde yaşanan kültürün ürünüdür. Rose, kültürün aktarımı ve öğrenme sürecinde, bireylerin kendi kültürlerine ait değerleri doğru olarak algıladıklarından bahseder. Kültür içindeki farklı dinsel inanışlar, cinsel kimliğe ilişkin değer yargıları, çocuk yetiştirme şekilleri kültürün kendi bireylerince doğru olarak kabul edilir ve böylece öğrenilir. (Rose, 1967:72-73). Bireyler kadınlığa ve erkeklığe ilişkin beklentileri, davranış kalıplarını, değer yargılarını önce ailede öğrenirler. Her aile cinsel davranış açısından neyin uygun olduğuna ilişkin kurallara sahiptir. (İlbars, 1982:117).

Kadın ve erkeğin cinsiyet farklılığına atfedilen değerler kültürelidir. Cinsin biyolojik, cinsiyetin ise kültürel kavramlar olduğu yani kadın ve erkeklığe ilişkin rol kalıplarının içinde yaşanan kültür tarafından belirlendiği ve kültürden kültüre değişen tanımlamalar içerdiği yapılan antropolojik çalışmalarda gösterilmiştir. Kadına atfedilen cinsiyet rolleri kültürden kültüre değiştiği gibi aynı kültürün farklı katmanlarında da değişiklik gösterebilir. Kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri, toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabuller ve kalıp yargılarla bir başka deyişle, toplumsal cinsiyetle ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içerdiği

toplumdan topluma, kültürden kültüre değişebilen cins kimliğidir. Kardam, sosyalizasyon sürecinde, bireylere cinsiyet rollerinin aktarımı sırasında, özellikle kadınların etkisinden bahseder. Kardam'a göre, zaman içinde maddi koşulların değişmesine ve kadının cinselliğini denetlemeyi zorlaştıran bazı gelişmelere rağmen namus ve şeref anlayışına ait değerlerin direnç göstermesinin temel nedenlerinden biri, sosyalizasyon süreci içinde kadınlar tarafından da içselleştirilip, çocukların yetiştirilmesinde yeniden üretilerek diğer nesillere taşınmalarıdır (Kardam, 2004:4).

Köknel, geleneksel değer yargıları çerçevesinde birçok toplumda ve toplumumuzda, erkeklerin düzenleyici, lider, koruyucu, kahraman, mert, savaşçı, yetkili, yiğit, yönetici gibi niteliklerle anılmasının; kadınlardan daha güçlü ve saygın olarak kabul edilmesinin; saldırgan davranışlar ve şiddet eylemlerine ilişkin hatalı, kötü örnekler oluşturduklarını belirtir. Bu örnekler babadan oğula, erkekten erkeğe geçerek toplumda saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin artmasına, yayılmasına yol açmıştır. Öte yandan aile içinde, toplumda saldırgan davranışları, şiddet eylemlerini engel aşma, sorun çözme yolu, yöntemi olarak kullanan örneklerin bulunması soruna toplumsal boyutlar kazandırmıştır (Köknel:1996:46).

Kadının toplumsal cinsiyet rolleri, onun şiddete boyun eğişini de etkilemektedir, kadının kimliğiyle anlamlı hale gelen değer yargıları, kadının toplumda erkeğin gerisinde yer almasını gerektirmektedir. Kadın bu roller çerçevesinde aile içinde maruz kaldığı şiddeti içselleştirmekte ve kabul etmektedir. Kadına yönelik şiddetin özellikle de dayağın hoş görüyle karşılanması, şiddetin kültürel yapı tarafından desteklendiğinin göstergesidir. Bu noktada kültürümüzde varlığı yadsınamaz bir gerçek olan aile içi şiddet olgusu hem kadının kültürel konumu hakkında bizi aydınlatmakta hem de kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde oldukça farklı yaptırımlara maruz kaldıklarını göstermektedir.

BİR AİLE İÇİ ŞİDDET BİÇİMİ OLARAK; KADIN CİNAYETLERİ

Bilindiği gibi aile, sosyal bir varlık olan insan hayatında çok önemli bir toplumsal kurumdur. Birey içinde doğduğu aile ortamında ilk sosyalleşme sürecine başlamaktadır. Dolayısıyla öğrenilebilir "komplike bir aksiyon" olan "şiddet" olgusunu etkileyen bazı ailevi faktörlerin varlığı da kaçınılmaz olmaktadır. Bu ailevi faktörler; Aile içi iletişim ve etkileşim kopukluğu, tutarsız disiplin yaklaşımı, uygunsuz sınır koyma, aşırı baskıcı ya da aşırı rahat aile tutumları, sevgi ve ilgi eksikliği, ihmal, engellenme ve

cezalandırılma, aile içinde şiddete maruz kalma, aile içinde şiddete şahit olma, fiziksel, duygusal ve cinsel açıdan istismar edilme, yanlış ya da yetersiz gözetim ve yönlendirme, olumsuz rol modelleri, düzensiz ve tutarsız aile ortamı, suç geçmişi olan aile üyeleri, akrabalar vb.'dir (Tekin, 2011:17).

Aile içi şiddetin algılanması ve tanımlanması her zaman toplumun ve bireylerin kültürel değerleri üzerine şekillenmektedir. Bu nedenle şiddet kullanımı, toplumun benimsediği ve meşru gördüğü bir amaç için gündeme geldiğinde o davranışın şiddet olarak algılanıp algılanmaması da oldukça güç olmaktadır.

Birçok toplumda kadına şiddet uygulanması kabul edilir bir davranış olarak algılanmakta ve evliliğin sıradan bir özelliği olarak görülmektedir. Şiddete uğrayan kadınlar için güvenilir, ciddi destek sistemlerinin olmaması ve aile içi şiddete yönelik yasal düzenlemelerde yetersizliklerin olması şiddetin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Kadının şiddete bakış açısı yaşadığı toplumun kültürüne, mevcut yasal düzenlemelere, kadının eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyine göre değişmektedir. Kadına yönelik şiddet sorunu temelde bir toplumsal cinsiyet ayrımcılığıdır. Yine bu sorun aynı zamanda bir insan hakları sorunu olarak da literatüre girmiştir (Tekin, 2011:24).

İlkkaracan ve Gülçür'e göre kadınlara karşı aile içi şiddet, toplumun erkek egemen yapısından kaynaklanmaktadır. Erkek egemen siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar, aile içi şiddeti beslemekte ve kadınlara şiddetten çıkış yollarını kapatmakta önemli rol oynarlar. Aile içi şiddet üreten dinamikler, toplumsal, hukuksal, ekonomik, geleneksel, siyasal ve eğitim-sel yapısı içerisinde kadını ayrımcılığa uğratan ve erkeğe bağımlı kılan mekanizmalardan kaynaklanmaktadır. Erkeğin toplumun ataerkil geleneklerinden kaynaklanan kadına göre üstün konumu, kadının erkeğe hizmet etmesinin ve erkeğin aile içi kararlarda kadından daha fazla söz sahibi olmasının "doğal görülmesi" de şiddeti besleyen diğer unsurlardır (İlkkaracan ve Gülçür, 1996:25).

Yapılan araştırmaların sonuçları, pek çok kadının sürekli olarak birlikte yaşadıkları erkekler veya kocaları tarafından şiddete maruz bırakıldıklarını ve bu şiddetin, sınıf, etnik köken veya sosyo-ekonomik düzey gözetmeksizin uygulandığını göstermektedir. Avrupa Konseyi'nin 2002 yılına ait bir raporuna göre Avrupa'da her hafta bir kadın, kocası veya sevgilisi

tarafından öldürülmektedir. Fransa'da 2001 yılında yapılan bir araştırmaya göre, 1,35 milyon kadın aile içi şiddete maruz kalmıştır, bu durumun en kötü yanı ise aile içi şiddete maruz kalan kadınların yarısının daha önce bu şiddet hakkında hiçbir yerde konuşmamış olmasıdır. Norveç'te her yıl 10.000 kadın, maruz kaldığı şiddet sonucunda aldığı fiziksel yaraları tedavi ettirmek için hastanelere başvurumaktadırlar (Curry, 2006:191).

Kadına yönelik şiddet evrenseldir ve daha öncede dediğimiz gibi sınıf, etnik köken veya sosyo-ekonomik düzey gözetmeksizin uygulanmaktadır. Kadınların korunması ile ilgili özen, Orta Doğu ve Akdeniz toplumlarının ayırt edici özelliğidir ve bu davranış namus çerçevesinde ele alınmaktadır (Delaney, 2001:59). Brezilya ve Arjantin'de namus cinayetlerinin işlendiği bilinmektedir. (Pervizat,2004). Kardam, namusa dayalı cinayetlerin çok geniş bir coğrafyada gerçekleştiğine dikkat çeker. Lübnan'da, Suriye'de, Irak'ta, İsrail'de ve diğer Arap ülkeleri arasında her yıl yüzlerce cinayet işlendiğini, Yemen'de, Sanaa Üniversitesi Kadın Çalışmaları Programı'nın yaptığı bir araştırmaya göre 1997 yılında 400 kadının aile namusunun korunması adına öldürülmüş olduğunu belirtir. Ürdün resmi istatistikleri, bu ülkede işlenen dört cinayetten birinin namusa dayalı olduğunu ve nüfusu dört milyonluk ülkede her yıl 25 kadının bu nedenle öldürüldüğünü gösterir. Mısır içinse bu sayı 1995 yılında 52 olarak saptanmıştır. Sayı konusunda kesin bir saptama yapmak mümkün olmamakla birlikte Hindistan ve Pakistan'da bu tür cinayetlerin işlendiği ülkeler arasında yer almaktadır (Kardam,1995:2).

Ataerkil topluma özgü değerler, kadın ve erkek için şerefli davranışın anlamını da farklı tanımlamaktadır. Erkeğin kendisinin ve ailesinin onurunu korumak için aktif bir rol alması beklenirken, kadından beklenen saflığını koruması, yani pasif bir görevdir. Sosyalizasyon sürecinde kız ve erkek çocuklar, bu değerleri öğrenirler. Kadınlar için bir kültür değeri olarak karşımıza çıkan cinsel saflık gibi kavramlar, kadının hatta ailesinin ve soyunun namusunu gösterirken onun korunmaması ya da başka bir ifadeyle kaybedilmesi kişinin o toplum içinde namussuz olarak nitelenmesine sebep olmaktadır Ülkemizde kendisinin, ailesinin, kızının, kız kardeşinin namusunu, onurunu korumak amacıyla işlenen suçların oranı yüksektir. Bu alanda işlenen suçlar kavga, adam dövme, tehdit, yaralama, cinayet gibi geniş bir yelpaze üzerinde yer alır (Köknel, 1996:92).

KADIN CİNAYETLERİNİ; NAMUS/ŞEREF KAVRAMLARI ÜZERİNDEN TEMİZE ÇEKMEK

İçerisinde pek çok değer yargısını barındıran, pek çok toplumda insanların yaşam sınırlarını çizen ve topluluğun yaşamı idame ettirme amacı olarak beliren namus kavramının kültürden kültüre ve aynı kültür içinde değişen pek çok anlamı ve yorumu vardır. Farklı topluluklar ve farklı sosyal koşullar yüzünden çok farklı namus teorilerinin varlığına dikkat çeken Pitt-Rivers, namusun çeşitli yönleri üzerine durur. Ona göre namus bir duygudur, duygunun ifadesidir ve bu duygunun başkaları tarafından değerlendirilmesi yani “nam”dır. O, hem bireysel yani içsel hem de dışsaldır. Bireyin duygularının bir sonucu, davranışı ve diğerlerinin bireyin kendisine yönelik davranışlarına yöneliktir. Çoğu araştırmacı namusa ilişkin bu yönlerden birini diğerine üstün görmüştür ancak sosyal bilimler açısından namus, eş anlamlı olarak bunların hepsidir. Hem psikolojik hem sosyal fonksiyonları açısından değerlendirildiğinde şeref, bireysel isteklerle toplumun yargısı arasında bir arabulucudur (Pitt-Rivers,1968;503). Baroja, namus kavramını şerefle eş tutarak “namus üzerinde pek çok ideali ve düşünceyi birleştiren, saygı, itibar, prestij ve toplumsal değerlerle ifade edilen şereftir. O, taşıyıcısını toplumun geri kalanından ayıran bir değerdir” der (Baroja, 1974:83). Bourdieu ise şerefi, öteki ve ben ayırımına dikkat çekerek açıklar, ona göre şerefin önemi “kendini daima ötekilerin gözleriyle gören, var olmak için ötekilere ihtiyaç duyan, çünkü kendilik imajı, kendisinin ötekilerden yansıyan imajından ayrılmaz olan bir bireye etik düzlemde denk düşmesinde yatar. İtibar-asli olarak sosyal boyutuyla tanımlanır ve bu nedenle herkes önünde kazanılmak ve savunulmak zorundadır” (akt. Marvin, 1989:156).

Ergil'e göre, namus kavramı, şeref kavramının ayrılmaz ögesidir. Şeref, sosyal değerler ile beklenen davranış biçimi arasındaki psikolojik köprüdür ve bireyin hareketlerinden kaynaklandığı gibi toplumun bağrında varlığını kazanır. Şeref önce birey tarafından duyulur, onun tarafından 1. Namuslu davranışıyla; 2. Diğer bireylerle yarışta başarı kazanarak talep edilir ve başkaları yani toplum tarafından onaylanır (Ergil;1980:91-92).

Namus kavramının içeriği son derece katı kurallar şeklinde karşımıza çıkan cinsel davranışa ilişkin gelenek ve göreneklerden kaynaklanır. Bu alanda ilk kural cinsel saflık ve sakınmadır. Cinsel temizliğini korumak kadına düşen bir yükümlülüktür ve sakınma her iki cinsin görevidir. Ka-

dının namusu, saflığını evlenmeden önce herkese karşı koruması, evlendikten sonra cinselliğini sadece kocasına sunmasıyla sağlanır. Bunun dışındaki her cinsel eylem namussuzcadır. Erkeğin namusunu belirleyen iki şey vardır: Başkalarının mahremiyetine (namusuna) el uzatmaması ve kendine bağlı olan kadınların namusunu titizlikle korumasıdır (Ergil, 1980:188-189).

Şimşek, “şeref olgusunu bireyin, yasal hukukun oluşmadığı zaman ve mekanlarda bireyin özerklik arayışı ve kendini kurma çabası olarak da görmek mümkündür” der (Şimşek,1998:16). Pitt-Rivers, şeref olgusu ile yasallık arasındaki karşıtığa dikkat çekmiştir. “Şeref ve yasallık arasındaki çelişki bugüne dek varlığını sürdürmüş asli bir çelişkidir. Zira yitirilen şeref duygusunun yeniden kazanılması için yasal mercilere başvurulması, kimsenin düşmeyeceği böyle bir durumun açıktan açığa kamoyuna duyurulması anlamına gelir, onuru yara alan kişinin resmi kişilerden ve yargıçlardan medet ummakla onurunu korumaktan aciz olduğunu belirtmesi ve şeref geleneğinin kurallarını çiğnemesi olur” (Şimşek, 1998:31).

Devlet kurumlarına başvurmak, yabancı bir sisteme başvurmak olur ve her durumda da hakarete uğrayan kişinin sosyal karakterine sürülen lekeyi silmez, ya da kişinin kendisini aşağılayan kişi karşısındaki durumunu onarmasına imkan vermez. Hakarete uğrayan bir birey bu hakaretle, doğrudan doğruya kendi kaynaklarını kullanarak ilgilenmek zorundadır. Bir kişinin şerefine halel getirildiği zaman, o kişi şerefine onarılmasını devlet kurumları aracılığıyla sağlayamaz. Böylesi bir sistemde erkekler arasındaki rekabet ilişkilerinde geçerli olan şey “nam”dır. Birey ötekilerin kendisinin doğru davrandığı kanısına varmalarını sağlayacak şekilde davranmak durumundadır (Marvin, 1989:156).

Namus anlayışında kadına ve erkeğe ait roller tamamen farklılaşmıştır. Kadının birincil özelliği erkeğe bağımlı olmasıdır. O, hem masumiyetini, temizliğini, saflığını yani iffetini korumalı hem de toplum içinde erkeğe oranla daha pasif davranışlar sergilemeli ve daha geri planda kalmalıdır (Bella, 1992:152). Yani kadın cinsel sakınca ve mahcubiyet beklentilerinin gerektirdiği gibi davranmak, ana ve eş rolleriyle ailenin diğer bireylerini, özellikle erkeklerini özveriyle desteklemek ve onların hep gerisinde kalmak gibi kadınca niteliklere uymalıdır. Erkek ise şerefi için, rakiplerini alt etmek, onların önüne geçmek ve aile üyelerinin, özellikle kadınların namusunu korumak zorundadır bunun için de gerektiğinde şiddet kullanmaktan çekinmez (Ergil, 1980:92). Smith, namus ve şeref kavramlarının,

toplum tarafından beklenen davranışa göre şekillenen, töreyi ve değer yargılarını sürdürmeye eğilimli sosyal kontrol araçları olduğunu belirtir (Smith,1959:456).

Namus kavramı toplumda dürüst ve şerefli bir yaşam sürmekle ilgili olan ahlaki değerleri içeren geniş bir kavram olmakla birlikte kadın kontrollü ve kadının cinselliği ekseninde tanımlanmaktadır. Kimi araştırmalar göstermiştir ki namus yaşamın anlamı, uğruna ölünecek kadar değerli şey olarak tanımlanmaktadır. Namus öyle bir değerdir ki uğruna yaşanılır, ölünür ve öldürülür. Kimi toplumsal katmanlarda bu değer yaşamın anlamıdır (Vargün, 2009:214).

Kültürel bir öğreti olan ve çevresinde bir çok değeri barındıran namusun kaybedilmesi sonucu işlenen namus cinayetleri, toplum içinde barınabilmek, başını dik tutabilmek, ailenin adını temize çıkarmak, yitirilen onuru tekrar kazanmak gibi yine kültürel öğretiler gereği onaylanmaktadır. Namus gerekçesi ile adam öldüren kişilerin toplumda suçlu olarak kabul edilmediği hatta kişilerin cinayete teşvik edildiği bir gerçektir. Adam öldürme suçuna toplumun gösterdiği tepki, öldürme nedenine bağlı olarak değişmektedir, namusun korunması ve yitirilen saygınlığın tekrar kazanılması uğruna işlenen cinayetlere olumlu gözle bakıldığı bilinmektedir.

Vargün (2009) tarafından “Batman ve Şanlıurfa’da Töre Cinayetlerine Bakış Açısının Sosyal Antropolojik Açıdan İncelenmesi” adlı doktora çalışmasında katılımcılar namusu korumanın ne kadar önemli olduğunu şöyle ifade etmektedirler: “namusu korumak ya da temizlemek, ailenin yitirilen saygınlığını tekrar elde etmek anlamına gelmektedir. Bu cinayeti işleyen kişi törelerin gereğini yerine getirmiş ve onurunu korumuştur. İtibara gelen ya da gelebilecek olan tehdit törenin gereği yapılarak engellenmiştir.” (Vargün, 2009:175).

Namusun korunması için öldürmek fiilinden başka bir çarenin düşünülmemesi, namusla yaşanılıp, ölüneceğine olan inancın ağırlığı, namusunu yitiren kişinin itibarının da yitirileceği, namusun temizlenmesiyle yitirilen itibarın tekrar elde edileceği, namus için adam öldürmenin onur sayıldığı, törelerin insanları bunu yapması için mecbur bıraktığı, toplum tarafından dışlanmamak ve tutunmak için korumalısın, yitirdiyse tekrar kazanmalısın gibi kültürel öğretiler içinde yetişen birey böyle bir eylemin suç olmadığını bu yüzden adam öldüren kişinin de haklı olduğunu savunmaktadır (Vargün, 2009:175-176).

Dolayısıyla namus kavramı toplumda yaşama şeklini belirleyen bir kültürel değerdir. Bu değerın yitirilmesi ya da zedelenmesi o kültür içindeki yaşama şeklinin nasıl olacağına dair değişiklikleri de beraberinde getirecektir. Namus şeref kavramıyla bir tutulmaktadır ve bir insanın şerefi ve saygınlığı zedelendiyse onu tekrar kazanmak için sebep olan etkilerin ortadan kaldırılması/cezalandırılması gerekmektedir.

Töre cinayetlerinin devam etmesinin temelinde, bir anlamda, öldürme eylemleriyle korunmak ve yüceltilmek istenen toplumsal ve kolektif bir algılama biçimi olan namus ve şeref olgusu vardır. Bu değerlerin şekillenmesinde, bireyin kendi aşağılanmışlığından kurtulma ve bu nedenle kendini kimlikli olarak yeniden kurgulama, oluşturma çabası vardır. Özellikle geleneksel toplumlarda, bireyin toplumsal konumlanma biçimi, büyük önem taşımaktadır. Şeref, onur ve namus değerleri bireyin kimliğinin önemli unsurlarıdır. Hakaret etme bir anlamda, bireyin şeref ve namusuna yönelik bir saldırı olarak algılanmaktadır, bu nedenle şeref, namus veya onur, bireysel ve kolektif kimliğin önemli unsurlarıdır. Bu anlamda namus cinayetleri de hakarete uğrama kapsamında bir cezalandırma eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kızmaz, 2002:323).

Namus veya onur hem bireysel hem de kolektif kimliğin önemli unsurlarıdır. Ertürk, bazı durumlarda namus suçlarının ihtiras suçlarıyla karıştırıldığını ancak namus suçlarını kolektif kimliğin ve eylemin somutlaştırılması olarak tanımlar. Bu eylem, olaya karışan herkesin kamusal alandaki şerefi konusunda sonuçlar doğurur. Namus, içinde bulunulan topluluğun ilişkilerini belirleyen yaygın değerler ve normların içine işlemiştir (Ertürk, 2006:176).

AİLE BİREYLERİNİN ORTAK SUÇU; KADIN CİNAYETLERİ

Soyaslan (1999), Adam öldürme suçunun örf, adet veya töre gereği gerçekleştirilmesini, ekonomik yönden kapalı genelde tarıma dayalı ekonomileri olan toplumların genel özelliği olarak yorumlar. Bu tür toplumlarda aile geniştir, aile fertleri aile reisinin hâkimiyeti altındadır, kazanç birdir ve müşterektir. Genelde erkekler ailenin hayatını kazanır, kadınlar örf ve din gereği erkeğe bağlıdırlar. Kadınların namusu ailenin şeref ve ihsanıdır. Aile bir bütündür. Kişiler tek başına bir karar vermezler. Öz güvenleri zayıftır. İçlerinden birine yapılan kötülük hepsine yapılmış sayılır. Birisinin yaptığı örf, töreye aykırı hareket hepsinin adını lekeler. Birisinin gerçek-

leştirdiği itibarlı onurlu hareket ailede herkese saygınlık ve şeref kazandırır (Soyaslan, 1999:29).

Araştırmalar da göstermektedir ki, namus uğruna işlenen cinayetlerin büyük çoğunluğu, aile ve akrabalık birliği içinde işlenmektedir. Namus cinayetlerinin failleri de mağdurları da çoğunlukla aynı ailenin üyeleridirler. Törelere göre suç işlemiş kişinin cezasının verilmemesi durumunda, aile toplum baskısı ile karşılaşmakta, gösterilen baskı kınanma, hor görme hatta toplumdaki dışlanmaya kadar gitmektedir.

Kolektif kimlik bilincinin etkili olduğu kültürlerde ben değil biz anlayışı etkindir, birinin başına gelebilecek olumsuz bir eylem tüm grubun başına gelmiş gibi algılanır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta kimlik, sosyal çevre ve baskı üçgenindeki bireyin durumudur. Namus değeri bireyin sadece kendisi için sahip olması gereken bir değer değildir. Namusun lekelenmesine inanıldığı durumlarda sadece namusu lekeleyen kişi değil, mensubu bulunduğu ailenin diğer üyeleri de toplum tarafından namussuz olarak algılanmaktadır, Toplum kendi gibi olmayana, kendi gibi davranmayanı dışlamakta, ötekileştirmektedir. Toplumdan dışlanmak ve soyutlanmak ya da ötekileşmek topluluğun kuralları dışında yaşama şansı olmayan bireyin kabullenemediği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Töre ve toplumsal baskı zedelenen namusun tekrar kazanılması için insanları çeşitli şekillerde yönlendirmektedir. Törenin görünen farklı yüzleri dışlama, rencide etme, aşağılama, soyutlama gibi tepkilerle ifade edilmektedir. Kolektif kimlik bilinciyle açıklanabilecek bu olgu aynı aileye ya da aşirete bağlı kişilerden herhangi birinin namusuna gelecek lekenin tüm aileyi ya da aşireti lekeleyen olarak algılanmasıyla yakından ilgilidir, namus cinayetlerinin devam etmesinin kökeninde, toplumsal baskı ve bir gruba ait olma duygusu da yer almaktadır. “Ötekine karşı biz olarak ifade edebileceğimiz kolektif kimlik duygusu ve bu duygu çerçevesinde var olan aidiyet kurallarıyla insanların yaşam sınırları çizilebilmektedir. Örf ve töre gereği gerçekleştirilen töre –namus- cinayetlerinde kadının mensubu olduğu aile, bağlı bulunduğu toplumsal grup içerisinde varlığını koruyabilmek, dışlanmamak için bir insanın yaşamına son verecek cinayet kararları almakta ve aile meclislerinde alınan bu kararlar soğuk kanlılıkla yerine getirilebilmektedir” (Vargün, 2009:67). Namusu korumak ya da temizlemek, ailenin yitirilen saygınlığını tekrar elde etmek anlamına gelmektedir. Bu cinayeti işleyen kişi törelerin gereğini yerine getirmiş ve onu-

runu korumuş olmaktadır ve böylece itibara gelen ya da gelebilecek olan tehdit törenin gereği yapılarak engellenmiş olmaktadır.

“Namus kavramı toplumda yaşama şeklini belirleyen bir kültürel değerdir. Bu değerın yitilmesi ya da zedelenmesi o kültür içindeki yaşama şeklinin nasıl olacağına dair değişiklikleri de beraberinde getirecektir. Namus şeref kavramıyla bir tutulmaktadır ve bir insanın şerefi ve saygınlığı zedelendiyse onu tekrar kazanmak için sebep olan etkenlerin ortadan kaldırılması / cezalandırılması gerekmektedir” (Vargün, 2009:223). Kültürümüzde ailenin şerefi ve namusunu korumak için işlenen cinayetler hem hoş görülmede hem de lekelenen namusun temizlenmesi, kaybedilen şerefin tekrar kazanılması gibi gerekçelerle bu cinayetleri işleyen insanlar toplum tarafından onure edilmektedir.

SONUÇ

Töre ve namus cinayetlerinin faileri de mağdurları da çoğunlukla aynı ailenin üyeleridirler, cinayetlerin büyük çoğunluğu, aile ve akrabalık birliği içinde işlenmektedir. Töre ve namus cinayetlerinde sadece kadınlar değil, erkekler de mağdur olabilmektedir, törelere göre suç işlemiş kişinin cezasının verilmemesi durumunda, aile toplum baskısı ile karşılaşmakta, gösterilen baskı toplumdan dışlanmaya kadar gitmektedir,

Töre ve namus cinayetlerine ilişkin cezaların arttırılması veya yükseltilmesi bu fiilleri işleyen veya işleyecek kişiler üzerinde yeterince caydırıcı etki yaratmamaktadır. Namus gerekçesi ile adam öldüren kişilerin toplumda suçlu olarak kabul edilmediği, namusun korunması ve yitirilen saygınlığın tekrar kazanılması uğruna kişilerin cinayete teşvik edildiği bir gerçektir. Geleneksel kalıplarla belirlenen namus anlayışı bu kişiler için toplumsal ve bireysel varoluş anlamına gelmektedir, görüldüğü gibi adam öldürme suçuna toplumun gösterdiği tepki, öldürme nedenine bağlı olarak değişmektedir.

Töre ve namus cinayetleri de dâhil kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik eğitim ve bilinç arttırma faaliyetlerinde, hedef kitlenin anlam dünyasından, yaşanan kültürel değerlerden hareket edilmesi gerekmektedir. Yok edilmesi istenen tutum, davranış ve değerlere karşı ‘dışsal’ eleştiri yerine toplumsal değerlerin inşa ettiği ‘içsel’ eleştiri veya “onarıcı” bir toplumsal rehabilitasyon çözümünün getirilmesi daha etkili olabilecektir. Bu bağlamda, “koruyucu ve önleyici” çalışmaların yanında, bu konunun kültü-

rel boyutları da gözönünde bulundurularak istenilen sonuçların elde edilmesinde toplumsal kanaat önderlerinin katkısı şüphesiz önemli olacaktır.

Kadına yönelik şiddet konusunda bugüne kadar üretilen palyatif çözümlerin bu alanda şiddetle mücadelede herhangi bir başarı elde etme yerine konunun daha da vahim bir hale gelmesine yol açması dışında herhangi bir işe yaramadığı hemen hemen hergün işlenen “kadın cinayetleri” ile ortadadır. Kadın sığınma evlerinin hem sayısı hem de nitelik açısından geliştirilmesi, töre ve namus cinayetleriyle mücadelede ve kadına karşı şiddetin önlenmesinde daha etkin ve somut çözümlerin üretilmesinde, korunma ve barınma için bir başlangıç noktası olarak önemli bir araç olmaktadır. Ancak, bu alanda özellikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı eski klasik Sosyal Hizmet Yaklaşımını hızla terk etmeli ve proaktif bir yaklaşımı öne çıkarıcı adımlar atmalıdır.

Toplumsal değişme kendi başına ele alınamaz. Durağanlıkla değişim ve süreklilikle değişim bir arada açıklanmak zorundadır. Buna göre, değişme olasılığı toplumsal hayatın her alanında vardır ama toplumsal hayatın esas kısmı toplumsal yeniden üretimdir. Bu yüzden değişme ve süreklilik birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Aile hem geleneğin en önemli ürünü ve kurumu hem de geleneğin taşıyıcısıdır. Sosyolojik açıdan aile ve toplumsal yapı, değişim kriteri göz ardı edilmeden, gelenek odaklı bir çözümlenmeyi gerekli kılar. Türkiye’de hemen hemen tüm alanlarda olduğu gibi töre ve namus cinayetleriyle mücadelede de genellikle daha çok “sonuç” odaklı çalışmalar yapılmaktadır. Bununla belirtmek istenen şudur; genel olarak birey ölüm fiiliyle karşı karşıya kaldığında ya da şiddete maruz kaldığında kurumlar ve toplumsal refleksler devreye girmektedir. Dolayısıyla töre ve namus cinayetleri vakalarının önüne tamamen geçmeyi istiyorsak şayet, aile merkezli ve “yaşam hakkının” kutsallığı ve değeri üzerinden uzun soluklu önleyici çalışmaların yanında, duyarlılık artırıcı bilinçlendirme çalışmalarına hayatın her alanında ve her an ağırlık vermeyi zorunlu kılmalıyız. Başlangıç olarak, MEB müfredatı başta olmak üzere ilköğretim ve liselerde, üniversitelerin ilk yılında da bu konuya ilişkin derslerin konulması iyi bir adım olabilir.

Töre ve namus cinayetleri olgusu ülkemizde geleneksel kültürel kodlarla birlikte bireylerin sosyalleşme süreçlerinde kültürel dünyamızda adeta “gömülü bir güç” eliyle sürekli üretilmektedir. Bugün artık yapılması gereken bir diğer şey; bireyler arası hayat alanında, ötekine açılmak, daha yüksek sesle söylemek gerekirse eğer, bir insanın yaşamını sonlandırma yerine

bu anlaşılmaz düzende bir “dost eli”nin uzatılması, bu tartışmanın başta sorgulanmasına sonrada ilelebet nihayete ermesine yol açacaktır. ▽

KAYNAKLAR

- BELLA, Maria Pia (1992), “Name, Blood and Miracles” **Honor and Grace in Anthropology**, J.G. Peristiany and J. Pitt Rivers, New York: Cambridge University Pres, s. 152-160.
- BRUHL, Henri Levy (1991), **Hukuk Sosyolojisi**, çev.: Hüsnü Dilli, İstanbul: İletişim Yayınları.
- CURRY, Christina (2006), “Namuslu Davranmak: Sözde Namus Suçlarında Mazeretler Sunmak Yerine Adaleti Sağlamak”, **Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar**, çev.: Güneş Kömürcüler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- DELANEY, Carol (2001), **Tohum ve Toprak**, çev.: Selda Somuncuoğlu ve Aksu Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı.
- ERGİL, Doğu (1980), **Türkiye’de Terör ve Şiddet Yapısal ve Kültürel Kaynakları**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1. Baskı.
- ERTÜRK, Yakın (2006), “Uluslararası Rejimler Bağlamında Namus Adına Uygulanan Şiddet”, **Namus Adına Şiddet Kavramsal ve Siyasal Yaklaşımlar**, çev.: Güneş Kömürcüler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- İLKKARACAN, Pınar, GÜLÇÜR, Leyla ve ARIN, Canan (1996), **Sıcak Yuva Masalı**, İstanbul: Metis Yayınları, 1. Basım.
- KARDAM, Filiz (2004), **Namus Gereğiyle Öldürülme ya da Kendi Canına Kıyma**, www.huksam.hacettepe.edu.tr.
- KIZMAZ, Zahir (2002), **Bazı Sosyal Değişkenler Bağlamında Doğu Anadolu Bölgesinde Suç ve Suçluluk**, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KÖKNEL, Özcan (1996), **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım.
- MARVİN, Garry (1989), “İspanyol Boğa Güreşinde Şeref, Haysiyet ve Şiddet Sorunu”, **Antropolojik Açından Şiddet**, (haz.: David Riches, çev.: Dilek Hattatoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995), **Türk Halk Bilimi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PERVİZAT, Leyla (10.08.2005), **Devlet Feodal ve Erkek mi?**, Radikal.

- PITT RIVERS, Julian (1968), "Honor", **International Encyclopedia of the Social Sciences**, The Mac Millan Company The Free Pres, Cilt 6, s. 503-510.
- ROSE, Peter (1967), **The Study of Society, An Integrated Anthology**, New York: Random House.
- SOYASLAN, Doğan (1999), "Töre Cinayetlerinin Önlenmesi", **Töre Cinayetleri**, Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 29-33.
- SMITH, T.V. (1959), "Honor", **Encyclopedia of the Social Sciences**, New York: The Mac Millan Company, Cilt VII-VIII, s. 456-458.
- ŞİMŞEK, Sefa (1998), **Törelere Aynasında Doğu ile Batı**, Bursa: Asa Yayınları.
- TEKİN, Üzeyir (2011), **Şiddet**, Ankara: Orient Yayınları.
- VARGÜN, Berivan (2009), **Batman ve Şanlıurfa'da Töre Cinayetlerine Bakış Açısının Sosyal Antropolojik Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

